

۲۲۶۶۵۵۷
۱۴۰۱/۳/۲۸

کیف‌شناسی

مجازاته‌های سالب حیثیت

www.ketab.ir

دکتر محمد کاظم زارع

مدرس دانشگاه و دانش‌آموخته دانشگاه تهران

خبرنگار
۱۱

سروششناسه	: زارع، محمدکاظم، ۱۳۶۴-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: کیفرشناسی مجازات‌های سالب حیثیت/محمدکاظم زارع.
مشخصات نشر	: تهران: دادگستر، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۷ص.
شابک	: 978-600-282-229-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه:ص. ۲۱۱ - ۲۲۷.
موضوع	: آبرو و حیثیت -- جنبه‌های حقوقی -- legal aspects Prestige حقوق جزا - ایران Criminal law -- Iran بزهکاران و مجرمین - ایران -- جنبه‌های اجتماعی -- Social aspects Criminals -- Iran آبرو و حیثیت -- جنبه‌های مذهبی - اسلام -- Religious aspects -- Islam Prestige مجازات - ایران Punishment -- Iran
رده بندی کنگره	: ۲۸۰۰-KMH
رده بندی دیویی	: ۵۵/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۳۷۲۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

کیفرشناسی مجازات‌های سالب حیثیت

دکتر محمدکاظم زارع

ناشر: انتشارات دادگستر

چاپ اول: خرداد ۱۴۰۱

شماره: ۲۵۰ نسخه

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۸۲-۲۲۹-۱

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر دادگستر محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و بخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است. این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، میدان حضرت ولی عصر (عج)، بلوار کشاورز،

ابتدای خیابان فلسطین، کوچه شهید ذاکری، پلاک ۶، واحد یک

تلفن ۸۸۹۰۲۲۶۵ - ۸۸۹۰۵۴۶۰ فکس ۸۸۹۱۰۳۳۳

کدپستی: ۱۴۱۶۷۵۳۶۸۱

آدرس سایت: www.dadgostarpub.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۲

فصل نخست - مبانی و رویکردها

مبحث نخست: مبانی ترمذیل کیفری ۱۴

گفتار نخست: مبانی فلسفی ۱۴

بند نخست: فلسفه‌ی پیامدگرا ۱۷

الف) انتقام ۱۷

۱) ترمذیل کیفری و انتقام ۱۸

۲) کیفرگرایی فرهنگی ۲۲

ب) سزاگرایی ۲۴

۱) ترمذیل و نفس سزاگرایی ۲۶

۲) ترمذیل و تداوم سزاگرایی ۲۸

بند دوم: فلسفه‌ی پیامدگرا ۲۹

الف) ارعاب ۳۰

۱) ترمذیل و ارعاب کلان ۳۱

۱-۱) تشکیک در اطلاق کارکرد ارعاب کلان در ترمذیل ۳۲

۱-۲) عدم قطعیت نظام کیفری در ترمذیل ۳۴

۲) ترمذیل و ارعاب خرد ۳۶

- ۱-۱) کارکرد اربعاب خرد در تدابیر بدنام کننده از منظر سلب هویت محل‌های
و اجتماعی ۳۷
- ۱-۲) کارکرد اربعاب خرد در تدابیر بدنام کننده از منظر جرم شناختی ۳۸
- ب) توان گیری ۴۱
- ۱) تریذیل و توان‌گیری اجتماعی ۴۳
- ۲) تریذیل و توان‌گیری مجرمانه ۴۴
- پ) اصلاح ۴۵
- ۱) تریذیل کیفری و سیاست افتراقی نسبت به مجرمان ۴۸
- ۲) تناقض تریذیل و اصلاح ۵۰
- گفتار دوم: جایگاه تریذیل کیفری در آموزه‌های اسلامی ۵۲
- بند نخست: نموده‌ها و جلوه‌های تریذیل کیفری در شرع اسلام ۵۲
- الف) نموده‌ها و جلوه‌های ماهری تریذیل کیفری در شرع اسلام ۵۳
- ۱) قوادی ۵۴
- ۲) شهادت دروغ ۵۵
- ۳) قذف ۵۶
- ب) نموده‌ها و جلوه‌های شکلی تریذیل کیفری در شرع اسلام ۵۸
- بند دوم: تریذیل کیفری در پرتو نگرش‌های حاکم در سیاست جنایی اسلام ۶۰
- الف) تریذیل کیفری در تبیین با آموزه‌های اسلامی ناظر به توبه و ندامت مجرمان ۶۳
- ۱) ویژگی برتر ۶۸
- ۲) تفسیر عطف بماسبق ۶۹
- ۳) تغییر خودانگاره شخصی ۶۹
- ب) تریذیل کیفری در تناقض با آموزه‌های اسلامی ناظر به خطاپوشی ۷۰
- ۱) مبانی خطاپوشی ۷۱
- ۱-۱) کیفرزدایی ۷۱
- ۱-۲) توجه به ارزش‌های اخلاقی و مصالح اجتماعی ۷۴
- پ) تریذیل کیفری در پرتو نگرش اسلام به کاربرد کمینه حقوق کیفری ۷۷

- ت) ترذیل کیفری در پرتو وصف خاص دادرسی در سیاست جنایی اسلام..... ۸۱
- ث) ترذیل کیفری و گونه شناسی سیاست جنایی اسلام..... ۸۳
- مبحث دوم: رویکردهای ترذیل کیفری ۸۴
- گفتار نخست: ترذیل کیفری از منظر رویکرد امنیت‌گرایی کیفری ۸۵
- بند نخست: مفاهیم و پیشینه..... ۸۵
- الف) مفاهیم..... ۸۵
- ب) پیشینه..... ۹۰
- بند دوم: ترذیل کیفری و جلوه‌های امنیت‌گرایی کیفری..... ۹۲
- الف) ترذیل کیفری و جلوه‌های ماهوی امنیت‌گرایی کیفری ۹۳
- ۱) توسل به سیاست کیفری تسامح و تساهل صفر..... ۹۳
- ۲) رویکرد ریسک مدار به حقوق کیفری ۹۷
- ۱-۱) دوری از اندیشه اصلاح و درمان..... ۹۹
- ۱-۲) مک دونالدلایزیم نهاد حقوق کیفری..... ۱۰۰
- ب) ترذیل کیفری و جلوه‌های شکلی امنیت‌گرایی کیفری ۱۰۲
- ۱) نشان دار کردن متهمان..... ۱۰۲
- ۲) نشان دار کردن مجرمان..... ۱۰۴
- ۳) نادیده گرفتن حقوق و آزادی‌های فردی و دادرسی عادلانه..... ۱۰۶
- ۱-۱) نادیده گرفتن قاعده برابری سلاح‌ها..... ۱۰۸
- ۱-۲) کم رنگ شدن فرض بی‌گناهی..... ۱۰۹
- گفتار دوم: ترذیل کیفری از منظر رویکرد عوام‌گرایی کیفری ۱۱۱
- بند نخست: مفاهیم و پیشینه..... ۱۱۱
- الف) مفاهیم..... ۱۱۲
- ۱) عوام‌گرایی ۱۱۲
- ۲) عوام‌گرایی کیفری ۱۱۲
- ۲-۱) سیاست جنایی علمی..... ۱۱۳
- ۲-۲) سیاست جنایی عوام‌گرا..... ۱۱۴

۱۱۵.....	ب) پیشینه.....
۱۱۶.....	بند دوم: ترذیل کیفری و جلوه‌های عوام‌گرایی کیفری.....
۱۱۷.....	الف) بیگانه‌انگاری متهمان و مجرمان و تلاش برای توان‌گیری.....
۱۲۰.....	۱) ترذیل کیفری و احساس ناامنی خرد.....
۱۲۰.....	۲) ترذیل کیفری و احساس ناامنی کلان.....
۱۲۲.....	ب) تفوق فضای احساسی بر قانونگذاری کیفری.....
۱۲۵.....	پ) توسل به سیاست کیفری خشن.....
۱۲۷.....	ت) سیاستگذاری کیفری مبتنی بر حوادث روزمره و فشارهای رسانه‌ای.....
۱۳۰.....	۱) ترذیل کیفری، جلوه‌ای از عوام‌گرایی کیفری.....
۱۳۱.....	۲) ترذیل کیفری موجد عوام‌گرایی کیفری.....

فصل دوم - پیامدها

۱۳۲.....	مبحث نخست: پیامدهای مطلوب ترذیل کیفری.....
۱۳۳.....	گفتار نخست: کاهش هزینه اجرای مجازات.....
۱۳۴.....	گفتار دوم: معرفی مجرم به جامعه و تأثیر در شهادت.....
۱۳۵.....	گفتار سوم: پیشگیری از بزه‌دیدگی بالقوه افراد جامعه.....
۱۳۷.....	بند نخست: جرایم بدون بزه‌دیده.....
۱۳۸.....	بند دوم: پیشگیری از بزه‌دیدگی بالقوه در زمره پیشگیری کیفری.....
۱۳۹.....	گفتار چهارم: اثر تبلیغی منفی.....
۱۴۰.....	بند نخست: اثر تبلیغی منفی ترذیل کیفری نسبت به اشخاص حقوقی.....
۱۴۳.....	بند دوم: اثر تبلیغی منفی ترذیل کیفری نسبت به مجرمان یقه سفید.....
۱۴۴.....	مبحث دوم: پیامدهای نامطلوب ترذیل کیفری.....
۱۴۵.....	گفتار نخست: پیامدهای کلان.....
۱۴۵.....	بند نخست: ترذیل کیفری و حقوق بشر.....
۱۴۵.....	الف) مفاهیم و پیشینه.....

- ب) پیامدهای نامطلوب ترذیل کیفری از منظر حقوق بشر ۱۴۹
- ۱) ترذیل کیفری و حق بر کرامت انسانی ۱۵۲
- ۲) ترذیل کیفری و حق بر حیات ۱۵۹
- ۳) ترذیل کیفری و حق بر آزادی ۱۶۲
- ۳-۱) ترذیل کیفری و حق بر آزادی مثبت ۱۶۲
- ۳-۲) ترذیل کیفری و حق بر آزادی منفی ۱۶۳
- ۴) ترذیل کیفری و حق بر امنیت ۱۶۵
- ۵) ترذیل کیفری و حق بر رفتار کرامت مدار ۱۶۶
- ب) پیامدهای جامعه شناختی ترذیل کیفری از منظر افزایش احساس ناامنی ۱۶۸
- پ) پیامدهای جامعه شناختی ترذیل کیفری از منظر عدم بزه پوشی ۱۷۰
- گفتار دوم: پیامدهای فردی ۱۷۲**
- بند نخست: پیامدهای فردی ناظر به شخص مجرم ۱۷۳**
- الف) سلب مولفه‌های مثبت اجتماعی ۱۷۳
- ۱) ترذیل و سلب وابستگی ۱۷۵
- ۱-۱) وابستگی به گروه‌های نخستین ۱۷۶
- ۱-۲) وابستگی به گروه‌های دومین ۱۷۷
- ۲) ترذیل و سلب تعهد ۱۷۹
- ۳) ترذیل و سلب مشغولیت ۱۸۰
- ۴) ترذیل و سلب اعتقاد ۱۸۲
- ب) خدشه‌دار شدن اصل تساوی در مجازات‌ها ۱۸۳
- ۱) ترذیل و اصل تساوی از منظر اجرای تدابیر کیفری ۱۸۵
- ۲) ترذیل و اصل تساوی از منظر آثار تدابیر کیفری ۱۸۷
- ب) آثار نامطلوب ترذیل از منظر انگ مجرمانه و آماده‌سازی بزه‌کار برای بزه مجدد ۱۸۸
- ۱) جرم‌انگاری و کیفرگذاری بدنام کننده ۱۹۱
- ۲) کسب تجربه جنایی ناشی از ترذیل ۱۹۲
- ۲-۱) انحراف نخستین ۱۹۳

اللهم اخرجني من ظلمات الوهم واكرمني بنور الفهم اللهم افتح علينا ابواب رحمتك
وانشر علينا خزائن علومك برحمتك يا ارحم الراحمين

پیشگفتار

کیست که بتواند به سادگی آبرو و حیثیت خود را در معرض خطر قرار دهد. آبرو متاعی است که در صورت سلب آن از اشخاص، بازگشت آن به ویژه در جوامع مبتنی بر فرهنگ عوام گرایانه نه تنها مشکل، بلکه محال است. آفریدگار متعال در شریعت مقدس محمد(ص) حیثیت انسان را به "ماهوانسان" گرامی داشته و بنابراین در این دین مبین، مجرمان و غیر مجرمان در نفس کرامت انسانی با هم تفاوت ندارند. این مهم یادآور این شعر مولانا است که:

ستر کن تا بر تو ستاری کنند تا بینی آهنی بر کس مخند^۱

ترذیل کیفری به معنای هرگونه تدبیر کیفری در حوزه ماهوی یا شکلی است که در مراحل تعقیب، تحقیق، کیفرگذاری و یا اجرای احکام کیفری، حیثیت اشخاص اعم از متهم و مجرم را نشانه می‌رود و هدف اصلی خود را در سلب هویت اجتماعی و خانوادگی اشخاص می‌جوید. با توجه به اینکه در قوانین نوین کیفری کشورمان در عرصه ماهوی و شکلی، نسبت به قوانین سابق، قانونگذار مصادیق متعدد و گسترده‌ای از ترذیل متهمان و مجرمان را به ویژه در جرایم اقتصادی و علیه امنیت پیش‌بینی نموده؛ بنابراین بررسی این گفتمان از بعد مبنایی و پیامد شناختی ضروری است. از نقطه نظر تطبیقی نیز حقوق کیفری امروزی حتی در کشورهای توسعه یافته،

۱. مولانا- مثنوی معنوی- دفتر ششم.

بعضاً به دلیل حاکمیت تفکر امنیت‌گرایی کیفری یا غلبه سیایت کیفری عوام‌گرایانه متوسل به ترذیل کیفری به نحوی افراط گونه شده است. با توجه به اینکه نظام کیفری کشورمان از سال ۱۳۹۲ با تصویب قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری جامه نوینی را بر تن خود نموده، اما از حیث درون مایه مبتنی بر مباحث بحث برانگیزی است که یکی از آنها ترذیل کیفری در هر دو قانون است؛ به ویژه آنکه در این دو مقرر در برخی راه برای اعمال نظر و تفاسیر شخصی مقامات دادرسی و دادگاه مفتوح است و بنابراین بررسی مبانی، رویکردها و پیامدهای ترذیل کیفری از نظر نگارنده از مقوله ضرورت بوده است.

در اثر حاضر که نگارنده در پی مطالعه و تحقیق در منابع متعدد حقوقی، فلسفی، جامعه‌شناختی بوده و با روشی میان رشته‌ای تدوین گشته، این مهم در بوتۀ آزمایش قرار گرفته و دغدغه لزوم حفظ آبروی متهمان و مجرمان و ضرورت بازگشت آنها به جامعه، مشوق و محرک اصلی نگارنده بوده است.

بی‌شک این اثر به نوبه خود بهره‌ای است که از دریای علم اساتید عزیزم به ویژه استاد بزرگ دکتر علی حسین نجفی ابرندآبدی و استاد عزیز آقای دکتر عباس منصورآبادی برده‌ام و به مصداق حدیث شریف (هرکس حرفی به من بیاموزد مرا بنده خود کرده است) سپاس خود را تقدیم بزرگواران می‌نمایم. در پایان از زحمات مدیر محترم نشر دادگستر آقای حسن سمیعیان که همواره دغدغه علمی‌شان بر رویکردهای مادی ارجح است، تشکر می‌نمایم.

محمد کاظم زارع - اسفند ۱۴۰۰

mzare_86@ut.ac.ir